

FERDINANDY GYÖRGY

Beolvadni

Weöres Sándor – gyakran idézett – verssorai járnak az eszemben: „Amelyik nemzet fölényben akar lenni más nemzetek fölött: hóherrá, vagy bohóccá válik.”

A magyarság ezeréves történelme folyamán befogadta és magába olvasztotta az utána érkező sztyeppei nomád és pásztorkodó néptörzsedékeket. A pogányokat, ahogy a régi krónikák mondták. A kunok, a besenyők vagy a böszörmények nevét ma már csak helységnevek őrzik. De ki ismerné még az úzok vagy az avarok zenéjét! Egy-egy kőfelirat vagy eposz fennmaradt a Kaszpi-tengertől érkező lovasnomádokról, de ők maguk aligha gondoltak arra, hogy bármivel is „megajándékozzák” az utódaikat. Még Attila, az Isten ostora sem hagyott maga után egyetlen versikét sem. Eltűnt ő is a népvándorlás sülylesztőjében! Hogy akkor mi maradt a hunok és nagy királyaik után? Tucatnyi főnév, semmi több, amelyek jószérivel neveket és titulusokat írnak le.

Töprengek. Ez lett volna a mi sorsunk is, ha beolvadunk. Lehattunk volna mongolok, törökök, osztrákok, németek vagy oroszok. Helyette viszont sokszínű kultúrát alakítottunk ki, részben a környező, részben a megszálló népek hagyományait átvéve. És azt is ki kell mondani, hogy az etnikai, nyelvi és vallási kiteljesedésnek itt, nálunk már évszázadok óta nincs akadálya. Hogy csak a legnagyobb lélekszámmal rendelkezőket vegyem sorra, a cigányok, németek, románok, szlovákok, szerbek, horvátok, ruszínok, bolgárok és görögök teljes jogú magyarországi nemzetiségek.

A lényeg mégiscsak ez: a magyarság történelme szüntelen kettős védelmezés. A nagy birodalmak és az utánuk beszívárgók ellen.

Nem a mi terepünk a külföldi mintára létrehozott monarchiák és az integrációpárti uniók világa. Aki ezt nem ismeri, nincs tisztában a mi állapotunkkal.

A Fácános

Most, utólag úgy érzem, nagy szerencse, ha egy budai – úgynevezett – úrifúcska kikerül megszokott környezetéből, és megismeri a világot. Erre a világháború volt sokaknak alkalom. Nekem ennél sokkal keményebb – kényszerű – tanulmányút jutott. A gödöllői Fácánosban eltöltött éveim. Belgiumból kerültem ide, az Alvégre. A premontreieket kitelepítették, helyükbe az aszódi javítóintézet fiataljai kerültek. Megismerhettem a magyar falu és a külvárosok kamaszait. Közülük kerültek ki új pajtásaim az évek folyamán. Megismertem a hazámat úgy, mint kevesen.

Ehhez a nagy leckéhez remek pedagógusok társultak. Hadifogságból hazatérő sérültek, sokat tapasztalt férfiak. Kuthi Berci az irodalmat szeretette meg velem, Kirchhoffer Csosza a küzdelmet, a sportokat. Öcsi bácsi a szocializmust magyarázta, Kungli Ferenc a franciák konyhanyelvét. És így tovább. Ők, és aszódi diákjaik alakították ki bennem a felfogást. Ötvetükből lettem, ami máig vagyok.

Mindezt egyszer már meg kellene írnom. Gödöllő őslakosai voltak – a kemény alap, a négyfős társaság, aminek mindent köszönhetek. Azt, hogy a csángók dalait éppúgy el tudom énekelni, mint a kor divatos pesti dalait. Hogy Nagy Imre emberarcú szocializmusát vallom magaménak ma is.

Gödöllőre ma is rendszeresen visszalátogatok. Második hazám Buda és Belgium után az Alvég, valahol a Fácános és az Akasztós gödör között.

A cigányokról

Amikor tizenegy év emigráció után először adott nekem az Óhaza beutazóvízumot, minden gyorsan zajlott. Olyan gyorsan, hogy még csak értesíteni sem tudtam budai családomat. Amikor beállítottam, a házban idegenek éltek: lakók.

Íróbarátom, Lakatos Menyhért vett a hóna alá, autót béreltem, kivitt a csepeli cigánysorra, ahol Daróczi Józsefnél töltöttem az első napokat. Choli, ha jól emlékszem, Királyerdőn tanított egy cigány iskolában. A lány, akiről írnom kellett, ugyancsak roma volt. Egy *Ki mit tud?* vetélkedő győztese, akinek Berettyóújfaluban mutatott be a barátom, Menyhért. A francia kiadónak – a nagy múltú Denoëlnek – végülis nem ő, hanem Lakatos Menyhért lánya, Anka mondta tollba az életét. Úgy mentem vissza Párizsba, hogy csak a romák irodalma foglalkoztatott. Még egy gyors családlátogatásra sem volt időm.

A magyarországi cigányokkal ezek után – mondanom sem kell – szoros volt a kapcsolatom. Menyhért később is nálam élt, a francia tanyán. Még a tetőszerkezet felépítésében is segített! Ankával sem szűnt meg az ismeretség: kijött hozzám Párizsba, bár az irodalmi szociográfiáimat tartalmazó kötet helyett a roma közösségek társaságát választotta. A kapcsolat később sem szakadt meg velük: Menyhérttel és Cholival többször együtt vettünk részt irodalmi fórumokon.

Száraz Miklós György *Cigányok* című esszégyűjteményét olvastam és szerettem. Mégis sokáig hiányoltam egy, a magyar romákat bemutató részletes leírást. Ezért forgatom most örömmel Borzák Tibor újságíró tekintélyt parancsoló kivitelezésű *Cigánylélek* című könyvét. Benne a romák megaláztatásban bővelkedő történelme, népmesei eredetmítoszai, hitviláguk és vallásosságuk. Lóvásári és búcsújáró riportok, esküvői

és iskolai tudósítások. Mélyinterjúk a cigányság képviselőivel és ismerőivel. Aztán a nagyszerű mesélő: Sztojka Zoltán, a boszorkányos gyűrűt és kalapot viselő gáboros cigány, aki elmondja az életét és a kártyavetés csínját-bínját.

A szíriai fotóművész, Bahget Iskander képei betétként szolgálnak. De csak itt, ebben az irodalmi szociográfiában, amiből mindent megtudhat, aki ismerni szeretné ezt a népet, ezeket az embereket.

Marginálisok

A fiatal magyar lírában szokatlan ez a hang. A marginálisok, az útpadkára szorultak költészete. Ki merne így írni József Attila után? Egy fiatal salgótarjáni költő, prózáíró, szerkesztő, Juhász Tibor megpróbálkozik vele. Nincs könnyű dolga. Az *Amire telik* című, második verseskötetében közreadott versei itt-ott túlírta, pontatlanok. Máskor túlságosan hamar véget érnek, aligha rögzít egy jelenetet. Mégsem kellene elhallgatni őket, mert izgalmas témavilága felvonultatja a szegénység, a kiszolgáltatottság és a nyelvi határok kérdésköreit is. Megrázó tapasztalat rajzolódik ki az itt közreadott negyvenegy versét olvasva: a megélt valóság próbálja ránk törni az ajtót.

Érdemes szólni arról is, hogy szokatlan módon a kötet végén a felhasznált irodalom gyűjteménye áll. Vagyis azoknak a „krónikásoknak” a munkái, akik – így vagy úgy – hatottak a költőre. Nincsen köztük Illyés Gyula, Moldova György vagy Závada Pál, de akad egy-két szociografikus regény és egy újságcikk a felsorolásban.

Juhász Tibor előbb-utóbb mesterére fog akadni. Talán szokatlan a hangja, de nem tehetségtelen.

A két Miguel

Miguel Valle de Figueiredo fotóiról

Nem ismerem Miguel Valle de Figueiredót, a portugál fotóst, akinek művészi felvételei az újabb könyveim borítóin láthatóak. Egyszer sem találkoztam vagy beszéltem vele. Nehéz is lenne, mert ő Lisszabonban él, én pedig Floridában rekedtem. És hát a nyelv! Miguel – akár a fiam is lehetne – portugálul és angolul beszél, nekem pedig a magyar az anyanyelvem, franciául és spanyolul pedig már csak gagyogok.

A portugálban létezik egy kifejezés: *saudade*. Már-már lefordíthatatlan, egyfajta szomorúságot jelent. A vágyakozás, a melankólia és a nosztalgia keveréke, ami szinte leválaszthatatlan a portugál életérzéstől. Valahogy úgy érzem, a *saudade* valamennyi írásomra, talán minden kötetemre érvényes.

Régen hallottam ezt a kifejezést, Miguel Valle de Figueiredo képeiből válogatva, mégis eszembe jut. Merthogy javában zajlik a munka a trópusokon: szerkesztőmmel megfelelő borítófotót keresünk az új könyvemhez. És ennek a fotóművésznek osztályon felüli munkái vannak, a világ legtávolabbi pontjain elkapott pillanatoktól kezdve a koronavírus-járványba burkolózó lisszaboni utcaképekig. Látszik, hogy érdekli – mi több: érti – az embereket. Figyeli a tekinteteket. Olvas az arcokban.

A kiadóm egyik munkatársa a napokban azt kérdezte: miért hasonlítanak egymásra ennyire az újabb köteteim borítói? Hát, éppen ez az! A portugál fotós nagyon ráhibázott a köteteim szomorúságára. Voltak itt már egymásba-nyíló szobák üresen kongó falakkal, villanypózna a ki-etlen mezőn, napernyő-erdő a homokban. Most pedig ez az újabb, a kavargó viharfelhők a sötét tenger felett.

Több kritika is méltatja az egymásra találásunkat. Mindjárt itt van Santavecza Anita fiatal irodalomtörténész, aki a *Könyv a világ végéig* elemez-

te: „A kötet izléses egységnek tekinthető, a borító és a szöveg között szimbiotikus összefonódás ismerhető fel. A borító Bányay Anna és Szita Barnabás munkája: a portugál fotóművész, Miguel Valle de Figueiredo fotójának felhasználásával készült, amely remek választás a szöveg karakterét tekintve. A fekete-fehér képen egy kihalt épület látható, amelynek egymásba nyíló szobái egy végtelenül hosszú folyosót láttatnak.” Aztán érzékletesen megmagyarázza, hogy miről beszél. Az említett szobák – meglátása szerint – egy letűnt kort idéznek meg. Akárcsak az én prózám!

Portugáliáról nincsenek emlékeim, nem jártam a félsziget nyugati részén. Nagybátyám, Ferdinandy Mihály viszont a második világháború idején Portugáliában lett kultúrattasé. A lisszaboni egyetemen dolgozott, magyar lektorként. Idővel onnan vándorolt ki Argentínába, ahol a mendozai egyetemen dolgozott egészen addig, amíg át nem került a Puerto Ricó-i Állami Egyetemre, ahol aztán magam is tanítottam. Fura, magának való figura volt. Nehezen találtuk – és még nehezebben tartottuk – meg a kapcsolatot egymáshoz.

Amit tudok a portugálokról, nem Mihály bácsitól – Don Migueltől – származik. Nem számít, végtére is nem sok az, amit elmondhatok erről a derék népről és rólam. Csodálom Lisszabon építészetét, amelyet Carlos Mardel – a mi Martell Károlyunk – formált a nagy földrengés után. Szeretem az édeskés portóit; bár inkább rumot ittam, amikor még tudtam. Valahol – valamelyik kisregényemben – előfordul Salazar, a diktátor neve. És *Aniki-Bóbó*, ez a réges-régi film, azzal a különleges gyermekversikével! Röstellem bevallani, de a portugálokat valamiért még csak nem is olvastam: talán csak a reneszánsz mestert, Luís de Camões-t és nemzedéktársamat, az irodalmi Nobel-díjas mágikus realistát, José Saramagót.

Tulajdonképpen nincs sok közöm az egészhez. Mégis, jóleső érzés, hogy valaki, ilyen távol tőlem, ennyire rezonál rám.

A magyar humorról

A karibi asszony a kezében tartja a telefonját, kuncog. Aztán kitör belőle a nevetés. Még mindig nevet, amikor felolvassa nekem a viccet. Spanyolul szól hozzám. Értem, amit mond. Bólogatok, remélem, nem vár tőlem mást. Látogatónk is az asztalnál ül.

– Ez vicc volt? – fordul felém. Igen, feleségem elmagyarázza, hogy min kellett volna nevetnem. Hát, rendben, megvonom a vállamat.

Barátaim latin élettársai általában hozzánk szelídülnek. Majdnem mindenben egyetértünk, magyar fiúk és latin asszonyok. Egy valami van, amire nincs magyarázat: a mi humorunkat személyes támadásnak érzi valamennyi latin. Nem tudják megszokni a közös élet évtizedei alatt.

Tűnődöm, keresem a magyarázatot. Nálunk, magyaroknál dül a pesti, a zsidó humor, az egykori kabaré alapja. A csavaros észjárású székely góbék vaskos tréfái mindennaposak. Akárcsak a faviccek. Nem újkeletű a jelenség: Mikszáth korától kezdve sokáig szárnyaltak a viccek. Egy időben sorra jelentek meg a satírák, az élclapok, a karikatúrák. Valaha a Ludas Matyi minden idők legnagyobb példányszámú satirikus hetilapjának számított. Egyszóval: soha nem volt tőlünk idegen a humor. Mi ezzel az amalgámmal traktáljuk szeretteinket.

Persze, csak azokat, akiket szeretünk. Idegenekre nem pazaroljuk az iróniát. Ez az, amit nem viselnek el a latin hölgyek és asszonyok. Sérti őket a nevetés. A magyarok csipkelődése, az irónia.

Beletört nem egyszer nekem is a bicskám. Megszoktam, hogy nem mondom ki a dolgokat.

Hümmögni azért csak szabad...